

димість формування і структурні складові / Д. Буркальцева // Наука і інновації. – 2013. – №5 (123). – с. 29–32.

5. Исправникова Н.Р. Институциональные возможности и коррупционные ограничения стратегии модернизации [Электронный ресурс] / Н.Р. Исправникова // Вестник Московского университета. Серия социология и политология. – 2012. – № 2. – с. 67–86.

6. Онищенко С.В. Класифікація загроз бюджетній безпеці держави в умовах фінансової глобаліза-

ції / С.В. Онищенко // Економіка і регіон. – 2014. – № 2 (45). – с. 108–113.

7. Виды экономических систем. Рыночная экономика [Электронный ресурс]. – Український діловий інформаційний каталог. – Режим доступа: <http://udik.com.ua/books/book-1317/chapter-45343/>.

8. Кабо И.А. Сущность эволюционного цикла национальной экономики / И.А. Кабо // Эффективная экономика. – 2011. – № 11. – Режим доступа: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1108>.

ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ BACKGROUND OF FORMING FOOD POLICY IN UKRAINE

У статті розглядаються тенденції формування продовольчої політики в Україні. Наведені існуючі проблеми її розвитку, що визначаються дієвим ринком споживчих товарів. Вказано на необхідність посилення державного захисту прав споживачів. Передумовами активізації запровадження продовольчої політики вважається належне інституційне забезпечення цього процесу з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: продовольча політика, ринок споживчих товарів, продовольча безпека, національна економіка.

В статье рассматриваются тенденции формирования продовольственной политики в Украине. Приведены существующие проблемы ее развития, что определяются действенным рынком потребительских товаров. Указывается на необходимость усиления государственной защиты прав

потребителей. Предпосылками активизации усовершенствования продовольственной политики считается надлежащее институциональное обеспечение этого процесса с учетом европейского опыта.

Ключевые слова: продовольственная политика, рынок потребительских товаров, продовольственная безопасность, национальная экономика.

The article deals with trends in the development of food policy in Ukraine. Existing problems of development, defined by efficient market for consumer goods are submitted. The need to strengthen state consumer protection is indicated. Prerequisites enhance implementation of food policy is considered an adequate institutional support this process, with regard to European experience.

Key words: food policy, market consumer goods, food security, national economy.

УДК 338.22.01

Криницька О.О.

к.е.н., старший викладач кафедри економічної теорії та фінансово-економічної безпеки
Одеська національна академія харчових технологій

Постановка проблеми. В останні десятиліття у світі стали приділяти більш пильну увагу питанням продовольчої політики та харчової безпеки як складовим національної економічної політики держави. Україна на початку ХХІ сторіччя втратила лідируючі позиції не тільки на фінансових, але й на багатьох агропродовольчих ринках і опинилася під загрозою продовольчої безпеки. Отже, наразі можна стверджувати, що стратегічною метою розвитку продовольчої політики, яка все ще перебуває на етапі становлення, є покращення рівня життя населення, піднесення на новий якісний рівень всього комплексу соціально-економічних чинників, що забезпечують процес життєдіяльності та добробут членів суспільства. З огляду на це виникає об'єктивна необхідність аналізу сучасних тенденцій, які мають місце в розвитку вітчизняного продовольчого ринку, як одного із найвагоміших сегментів національної економіки. На сьогодні саме він визначає відносини, що формуються у процесі виробництва, обміну й споживання товарів та послуг. Саме тому ці проблеми

стають усе більш актуальними на теренах України, що обумовлено переходом країни на нові політичні й економічні відносини з країнами Європейського Союзу.

Аналіз останніх досліджень. Слід констатувати, що проблемам безпеки і якості харчової продукції присвячені наукові праці відомих вітчизняних та зарубіжних учених, зокрема: В. Портера, П. Крюгмана, Р. Вернона, В. Гейця, О. Григоренка, Л. Дейнеко, О. Ільїної, Д. Крисанова, Т. Михальськи та інших, які зазначають, що незадовільний стан споживчого ринку, відсутність належного забезпечення гарантій безпечності та якості товарів і послуг сприяють зростанню соціального напруження в суспільстві та стримують економічне зростання в цілому. Між тим процеси глобалізації у світі та поширення концепції вільної торгівлі викликали потребу в узгодженні та уніфікації процедур і вимог, що застосовуються до товарів і послуг та транскордонної торгівлі ними.

Постановка завдання. Метою дослідження є поглиблення теоретичних та прикладних основ

існуючих тенденцій формування національної продовольчої політики України в контексті наближення до міжнародних вимог.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Головним завданням перетворення України на заможну європейську державу є створення високих стандартів життя населення. У ст. 42 Конституції України зазначено: «Держава захищає права споживачів, здійснює контроль за якістю і безпечністю продукції та усіх видів послуг і робіт, сприяє діяльності громадських організацій» [1]. Однак, на сьогодні в Україні не існує ефективної продовольчої політики ні де-юре, ні де-факто, хоча Україна першою з країн СНД ще у 1991 прийняла Закон «Про захист прав споживачів», чим засвідчила повагу до міжнародних засад цивілізованого захисту громадян як споживачів. Конституція України лише підтвердила незмінний курс на всебічне забезпечення захисту їх прав та здійснення контролю за якістю і безпечністю товарів. Більш того, була затверджена Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки, яка декларує забезпечення раціону людини основними видами продуктів, що визначається як співвідношення між фактичним споживанням окремого продукту та його раціональною нормою [2].

Якісний харчовий продукт – це в першу чергу безпечний продукт, який не створює шкідливого впливу на здоров'я людини безпосередньо або опосередковано за умов його виробництва і обігу з дотриманням вимог санітарних заходів і споживання за призначенням [3].

Більшість високорозвинених держав світу мають досвід плідної роботи в цьому напрямі, який можна ефективно імплементувати до українських реалій [4]. При цьому він свідчить, що державна продовольча політика має бути системною, консолідованою з органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями споживачів. Вона потребує постійного удосконалення, системного і цілеспрямованого підходу до урахування вимог технічного регулювання як інструменту для захисту прав споживачів. Зазначене передбачає низку цілісних заходів економічного, правового та організаційного характеру на національному рівні.

У нашій країні забезпечення якості сільськогосподарської сировини і харчових продуктів, дотримання вимог до їх виробництва є одним зі стратегічних напрямів розвитку харчової і переробної промисловості до 2020 р. [5], що формує принципово нові завдання перед агропромисловим сектором. Головна увага звертається на якість харчових продуктів, їх відповідність медико-біологічним вимогам. Посилення контролю за якістю і безпекою продовольства, підвищення конкурентоспроможності вітчизняних продуктів харчування названі в числі першочергових заходів державної продовольчої політики та оздоровлення харчування взагалі.

Серед основних напрямів державної продовольчої політики потрібно означити такі:

- забезпечення суб'єктів споживчої політики відповідними нормативними актами, що дозволило б створити конкретні механізми практичної реалізації основних принципів продовольчої політики;
- розбудова системи та забезпечення ефективності виконавчої влади в напрямі захисту прав споживачів;
- розроблення нових та приведення чинних нормативних-правових актів у відповідність до документів ЄС у сфері захисту прав споживачів;
- захист внутрішнього ринку від небезпечних та неналежної якості товарів (робіт, послуг);
- здійснення постійного контролю за безпекою продовольчої продукції (робіт, послуг), що реалізуються на споживчому ринку;

Загалом на сьогодні законотворчий процес в Україні орієнтований на приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних вимог. При цьому основною розбіжністю у вітчизняному та європейському законодавстві є взаємовідношення таких категорій, як якість та безпека продукту. У країнах ЄС якість харчових продуктів – це категорія суто комерційна, яка не підлягає контролю з боку держави. В Україні якість та безпека харчових продуктів декларується, як єдине ціле, і тільки в такому разі продукція відповідає вітчизняним стандартам [6].

Сфера захисту прав споживачів є невід'ємною і вагомим складовою загальних прав людини. Споживач єдиний з усіх суб'єктів ринку, який не є професійним учасником і без державної підтримки не в змозі ефективно відстоювати свої законні права. Саме через стан задоволення потреб споживачів визначається рівень розвитку та цивілізованість ринку. Важливе значення має те, що спільнота споживачів – це найбільш широко представлена громада в будь-якій країні, оскільки об'єднує не лише громадян даної країни, але й іноземних громадян, які перебувають на її території. Повага та дотримання законних прав споживачів представниками влади і бізнесу, так само як відсутність такого ставлення до потреб споживачів, суттєво впливає на імідж держави.

Однак, зараз відсутнє законодавче врегулювання передачі відповідальності за безпечність та якість товарів, робіт, послуг. Споживчий ринок продовжує насичуватися сурогатами, неякісними, фальсифікованими та небезпечними для людей товарами. Не повною мірою реалізується право споживача на отримання необхідної, доступної, достовірної та своєчасної інформації про товари, роботи та послуги. Критичною є ситуація з надання фінансових послуг, зокрема кредитування та страхування. Потребує розвитку можливість реалізації права споживача: бути почутим і права на відшкодування збитків.

Пояснюється це тим, що Державна соціальна політика України базується на ідеї соціальних мінімумів: мінімальна зарплата, мінімальна пенсія, прожитковий мінімум тощо. На основі прожиткового мінімуму запроваджено систему соціальних стандартів, що стало ключовим етапом реформування соціальної політики. Це також впливає на формування основних постулатів продовольчої політики.

На сьогодні вже можна констатувати, що ринок продовольчих товарів – це система соціально-економічних відносин між його суб'єктами (виробниками, посередниками, споживачами), яка формується та розвивається у процесі опосередкованого грошовою формою обміну товарів і послуг, призначених для задоволення особистих потреб та інтересів споживачів, яка спрямована на забезпечення цілісності та безперервності процесу суспільного відтворення, зокрема людського капіталу. Зважаючи на його соціальну роль і важливе місце в життєзабезпеченні населення (а саме: задоволення найнеобхідніших потреб людини), продовольчий ринок можна вважати підсистемою соціально-економічної системи країни з притаманними їй особливостями та завданнями функціонування.

Починаючи з другої половини 2008 р., споживчий ринок почав стагнувати. Причиною була світова фінансово-економічна криза, яка негативно позначилася і на розвитку продовольчого ринку, оскільки знизилася фінансова можливість споживачів та їх купівельна спроможність. Так рівень споживання майже усіх продуктів в Україні значно нижчий, ніж в розвинених країнах світу. Для прикладу, рівень споживання м'яса в Україні нижчий на 70%, ніж у США та Франції і на 65% – ніж у Німеччині. Сьогодні показники, що характеризують споживання продуктів харчування населенням України і розкривають рівень її продовольчої безпеки, знизилася до критичної межі, особливо це стосується м'яса, молока, фруктів і ягід, риби, яєць [7]. При цьому в Україні наявні регіональні відмінності у середньодушовому споживанні продуктів харчування та спостерігаються серйозні коливання їх вартості в регіональному вимірі. Загалом можна визначити, що існуючий стан споживання продовольчих товарів не відповідає вимогам нормального відтворення робочої сили в Україні.

Між тим, відчуваються деякі прогалини щодо законодавчої підтримки процесу забезпечення сталого споживання та виробництва, зокрема, стосовно розвитку вираженої продовольчої політики на економіко-екологічних засадах. З огляду на вищезазначене, слід констатувати, що відсутність вираженої політики сталого споживання та виробництва може призвести до:

- створення сприятливих умов для ввезення в Україну небезпечної, фальсифікованої, недоброякісної продукції невідомого походження за дем-

пінговими цінами, що негативно вплине на економіку вітчизняних підприємств, які виробляють аналогічну продукцію, та призведе до скорочення робочих місць завдяки створенню умов недобросовісної конкуренції;

- відкриття Україною свого ринку в односторонньому порядку, а для експорту власної продукції вітчизняний товаровиробник змушений буде сертифікувати свою продукцію окремо в кожній країні, залишаючи там свої кошти та сприяючи створенню за кордоном додаткових робочих місць;

- нівелювання досягнутих Україною міжурядових домовленостей щодо взаємного визнання робіт з сертифікації. Буде порушена система укладених Україною міждержавних угод з країнами СНД з цього питання, а країни – не члени СНД, з якими відсутні такі угоди, не будуть прагнути до їх укладання.

Отже, послідовна продовольча політика є важливим чинником ефективного розвитку ринку, що забезпечує вплив на повсякденне життя населення, сприяє підвищенню добробуту споживачів та створює сприятливі умови ведення бізнесу для сумлінних виробників товарів та послуг. Основним завданням органів державної влади є продовження процесу перетворення України на заможну європейську державу, пріоритетом якої є створення високих стандартів життя населення.

Стратегічна мета розвитку споживчої політики відповідає визначенням пріоритетам державної соціально-економічної політики, зокрема [8]:

- розвитку людського потенціалу нації як головної складової її національного багатства та рушійної сили суспільного прогресу, визначального критерію оцінки його рівня;

- економічному зростанню – як держави в цілому, так і окремих її регіонів, збільшенню обсягів національного виробництва продовольчих товарів і послуг населенню, як передумови формування їх грошових доходів;

- економічній стабільності – підтримання стабільного рівня цін і тарифів, зниження інфляції, підвищення рівня зайнятості, збалансованість обсягів попиту і пропозиції.

В основу управління розвитком ринку продовольчих товарів повинні бути покладені принципи сучасної парадигми управління, визначені в чисельних наукових працях іноземних та вітчизняних дослідників [9].

Суттю нової, державної споживчої політики є забезпечення високого правового рівня захисту прав споживачів саме з боку держави, реалізації їхніх прав на безпеку, поінформованість, вибір, відшкодування збитків, здійснення контролю за якістю та безпекою продукції (робіт, послуг), сприяння діяльності громадських організацій споживачів.

То ж для характеристики інституційних передумов сучасної продовольчої політики необхідно

визначити учасників процесу формування та реалізації державної продовольчої політики. Система взаємовідносин суб'єктів та об'єктів державної політики має досить особливу специфіку. Специфічною особливістю продовольчої політики слугує той факт, що споживачі водночас є й суб'єктами та об'єктами цієї політики. При цьому суб'єктами державної споживчої політики в Україні є як органи влади, так і недержавні інститути, особи.

Насамперед, слід відзначити, що суб'єкти продовольчої політики державного рівня відрізняються один від одного параметрами домінуючого впливу. Аналіз реалізації споживчої політики в Україні свідчить, що вирішальну роль у цьому відіграють органи державної влади, які покликані виконувати керівну та координуючу роль у регулюванні процесів споживання в державі.

Таким чином, продовольча політика передбачає створення сприятливих умов для насичення споживчого ринку якісними та безпечними товарами (роботами, послугами), підвищення рівня захисту здоров'я та безпеки споживачів, удосконалення законодавства України із захисту прав споживачів, його адаптація до законодавства ЄС.

На сьогоднішній день в Україні вибудована, ще не цілісна система споживчого законодавства, що потребує удосконалення.

З метою узгодження із нормами законодавства Європейського Союзу, Цивільного процесуального кодексу України у частині, що стосується захисту прав споживачів, забезпечення якості продукції в процесі її розповсюдження та розміщення на ринку, Мінекономрозвитку України було ініційовано розробку у новій редакції проекту Закону України «Про захист прав споживачів» [10]. Також Мінекономрозвитку України опрацьовано та надано зауваження до законопроекту «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо безпечності харчових продуктів» у частині внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів», розробленого Мінагрополітики України.

Вказаними законопроектами порушуються цілі продовольчої політики, яка має на меті ефективне регулювання суспільно важливих питань у сфері споживання в інтересах кожного зі споживачів та водночас в інтересах усього суспільства, забезпечуючи при цьому дотримання прав споживачів за допомогою правових, адміністративних та економічних інструментів державного впливу з широким залученням громади та індивідуальної ініціативи споживачів.

Державна політика у сфері дотримання прав споживачів, зокрема, права на задоволення базових потреб, на безпечне та якісне споживання, безпечне довкілля, має ініціювати та підтримувати в суспільстві пріоритет здоров'я нації через розвиток інформування та освіти споживачів. Інформаційна та освітня/просвітня діяльність громадських

організацій і досвід такої роботи в організаціях громадського суспільства є важливим ресурсом для втілення в життя державної політики в інтересах споживачів.

Адже незадовільний стан продовольчого ринку, відсутність належного забезпечення гарантій безпечності та якості товарів і послуг сприяють зростанню соціального напруження в суспільстві та стримують економічне зростання України в цілому.

Аналіз кращих практик захисту прав споживачів в країнах ЄС і світу свідчить про різноманітність підходів до врегулювання на державному рівні системи стандартизації, оцінювання відповідності, захисту прав споживачів. Однак, загальним, ключовим для Європейського Союзу та інших розвинених країн світу є втілення у практику прийняття державних рішень принципу пріоритету інтересів споживачів перед інтересами будь-яких політичних та бізнесових кіл. Тільки із застосуванням превентивного підходу до забезпечення прав споживачів при консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін, причетних до проблематики, можна отримати корисний ефект як для споживача, так і для соціально-економічних перетворень у цілому. Баланс інтересів учасників ринкових відносин є головною умовою розвитку та оздоровлення ринку.

Формування національної інноваційно-зорієнтованої господарської системи в умовах кризи вимагає термінових заходів щодо забезпечення структурно-технологічної перебудови вітчизняної економіки. Крім того, бажання України як рівноправній державі інтегруватися в європейський та світовий простір потребує впровадження та поширення міжнародних норм і правил щодо дотримання екологічних параметрів виробництва продукції, а також стану довкілля шляхом широкого застосування загально-визнаних процедур екологічної сертифікації.

Виходячи з принципу, закріпленого у ст. 3 Конституції України про те, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека визнані в Україні найвищою соціальною цінністю, права споживачів належать до найголовніших соціальних прав громадян, захист яких покладено на державу [1].

Загальні засади забезпечення права споживачів на якість і безпечність продукції встановлюються обов'язковими процедурами стандартизації та сертифікації, що вказують на обов'язок виробників та продавців товарів і послуг пропонувати і надавати лише послуги чи уводити в обіг продукцію, які є безпечними для життя і здоров'я людини, забезпечують захист національної безпеки, охорону довкілля та природних ресурсів, запобігають недобросовісній конкуренції.

При розробленні національної політики та стратегічних планів належить враховувати необхідність їх відповідності нормам продовольчої безпеки, а також Продовольчому кодексу ООН і Всесвітньої

організації охорони здоров'я, іншим міжнародним продовольчим нормам.

Висновки. Можна констатувати, що проблеми продовольчої політики в контексті стабілізації національної економіки залежать від стану вітчизняного виробництва, яке спроможне забезпечити споживчий ринок; імпорту продовольчих товарів, включаючи товари, які можуть вироблятися в Україні і товарів, які в Україні вироблятися не можуть; рівня розвитку вітчизняної переробної промисловості; здатності населення різних регіонів України купувати товари, яка нерозривно пов'язана з насиченістю споживчого ринку та рівнем доходів населення. Тому передумовами її формування на сучасному етапі є розробка теоретико-концептуальних засад інституційного забезпечення цього процесу відповідно до соціально-економічних реалій та з урахуванням європейського досвіду.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України: Закон України прийнятий на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Методика визначення основних індикаторів продовольчої безпеки: Постанова Кабінету Міністрів України № 1379 від 05.12.2007р. // Офіційний вісник України. – 2007. – № 93.
3. Про безпечність та якість харчових продуктів: Закон України № 771/97 від 23 грудня 1997р.: за станом на 11.08.2013р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 19.
4. Управління якістю у харчовій промисловості із врахуванням Європейського харчового кодексу і міжнародних стандартів // Торстен Михальський, Франк Ліліє, Анжеліка Досін. – Львів: ПАЮ, 2006. – 336с.
5. Лупенко Ю. О. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства на період до 2020 року / Ю. О. Лупенко, В. Я. Месель-Веселяк; [за ред. Ю. О. Лупенка, В. Я. Месель-Веселяка]. – К.: ННЦ ІАЕ, 2012. – 182с.
6. Єгоров Б. В. Стан харчування населення України [Електронний ресурс] / Б. Єгоров, М. Мардар. – Товари і ринки. – 2011. – Вип. 1. – С. 140-147. – Режим доступу до журн. http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_dum/tovary/2011_1/20.pdf
7. Басюріна Н. Й. Агропромислові формування в забезпеченні продовольчої безпеки: [Монографія] / Н. Й. Басюріна. – Одеса: ІПРЕЕД НАН України, – 2013. – 441с.
8. Ліпанова О. А. Споживча політика: оцінка законодавчих регламентів та напрямів розвитку / О. А. Ліпанова // Економічні інновації: 36 наук. праць. – Одеса, 2012. – Вип. № 49. – с. 148-155.
9. Споживча політика в системі державного управління: Навч.-метод. посіб. / [Дубенко С. Д., Максименко К. О., Овчарук О. В. та ін.]; За заг. ред. Максименко К. О., Овчарук О. В., – К.: Тютюкін, 2009. – 248с.
10. Про захист прав споживачів: Закон України № 1023-XI від 12.05.1991р.: за станом на 02.12.2012 // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 30.